

Nikolina Zobenica
Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

KATEGORIZACIJA TEKSTA *ŠKOLA ČAROBNJAŠTVA* MIHAELA ENDEA

Sažetak: U nastojanju da se nepregledno mnoštvo tekstova grupiše prema zajedničkim osobinama, nastale su različite kategorizacije tekstova, pri čemu je ključni kriterijum uglavnom funkcija teksta. Tekstualna lingvistika pri tome polazi, s jedne strane, deduktivno, teoretski, kada razlikuje različite tipove tekstova (nem. *Texttypen*), ali i induktivno, empirijski, kada pravi razliku između brojnih vrsta tekstova (nem. *Textsorten*). Ove dve vrste kategorizacija, tipologizacija i klasifikacija tekstova (nem. *Texttypologie, Textklassifikation*) dopunjuju se i primenjuju na sve vrste tekstova osim na književne. Teorija književnosti je razvila svoje sopstvene kriterijume za kategorizaciju tekstova i uglavnom literarne tekstove razvrstava u književne rodove i vrste. Međutim, postoji čitavo mnoštvo tekstova koja tradicionalna nauka o književnosti ne „priznaje“ kao umetničke tvorevine, već ih, na primer, ubraja u upotrebnu literaturu, i odriče im estetske vrednosti. Tako i dečija književnost spada u one žanrove koji uglavnom ne ulaze u kanon i koji se ne razmatraju sa estetskog stanovišta.

Škola čarobnjaštva Mihaela Endea (1929-1995), jednog od najpoznatijih nemačkih autora književnosti za decu i mlade 20. veka, može da se odredi kao fantastična priča za decu, dakle, kao kraće epsko delo pisano za specifičnu publiku i sa jasno izraženom funkcijom i svrhom (zabava i pouka), te se iz tog razloga ne ubraja u umetničku, već u upotrebnu književnost. U ovom radu se postavlja pitanje opravdanosti i kriterijuma takve kategorizacije, a radi potpunosti i validnosti rezultata, analiza će biti sprovedena sa stanovišta lingvistike teksta – koja se prevashodno bavi upotrebnim tekstovima, kao i sa stanovišta teorije žanrova – koja se bavi literarnim tekstovima.

Ključne reči: kategorizacija, tekst, dečija književnost, Mihael Ende, *Škola čarobnjaštva*.

1. Dečija književnost i *Škola čarobnjaštva*

Dečija književnost može u najširem smislu da obuhvata i fiktionalna i nefiktionalna dela. Njena centralna odlika je akomodacija (prilagođenost), jer ona mora da bude prilagođena jezičkim, kognitivnim i literarnim kompetencijama uzrasne grupe (Schweikle 2007: 379-380). Otuda se definiše kao upotrebna književnost pisana za određenu grupu (Weinkauff; Glasenapp 2010: 204), sa jasno postavljenim ciljem – da pouči i/ ili da zabavi. Iz tog razloga se mnoga njena ostvarenja stvrstavaju u didaktičku i zabavnu književnost, jer joj je osnovni cilj da ponudi neku vrstu obrazovne građe u domenu sadržaja i stila, ali i da pruži etički primer i pedagošku pouku (Popović 2010: 125). Otuda

je isključuju književni teoretičari koji smatraju da književnost treba da bude svrha sama sebi, a ne da stoji u službi nekog vanliterarnog cilja.

Otuda u okviru nemačke nauke o književnosti knjige za decu i mlade tradicionalno imaju marginalizovan položaj, uglavnom nisu deo kanona (osim bajki braće Grim), iako se u novije vreme pojavljuju i estetski zahtevna dela pripovedne književnosti za decu i mlade (Hurrelmann 2006: 140-141). Međutim, predrasude prema dečijoj književnosti su duboko ukorenjene. Sve do kraja 19. veka ona se u Nemačkoj smatrala deficitarnom i čak opasnom za vaspitanje dece. Tek krajem 1960-ih je postala prihvaćena kao deo kulturnog pamćenja i značajan doprinos koherentnosti kulture, a početkom 1970-ih je ušla u učionice i postala deo nastavnog programa (Abraham; Kepser 2006: 60). U isto vreme se na internacionalnom nivou (Beč–Minhen–Štokholm) razvila diskusija sa težištem na kritici prevoda dečije književnosti i pokušajima da se utvrde norme književnosti za decu i mlade. Krajem dvadesetog veka su za predstavnike deskriptivnih prevodilačkih studija (Tel Aviv–Istanbul–Tampere–Frankfurt/ Lineberg) te norme postale predmet analize, sa težištem na proučavanju posebnih uslova dečije komunikacije. Postepeno se razvila i uporedna nauka o dečijoj književnosti u okviru koje se sve više pažnje posvećuje i fenomenu prevođenja (Weinkauff; Glasenapp 2010: 204-205). Međutim, iako se na prelazu vekova postepeno etabliralo proučavanje sistema književnosti za decu i mlade, tradicionalna germanistika je takvim poljima posebnog istraživanja dugo poklanjala malo pažnje (Abraham; Kepser 2006: 61). Postavlja se pitanje da li je takav stav prema dečijoj književnosti zaista opravdan.

Glavna odlika književnosti za decu i mlade jeste jednostavnost. To se uopšteno odnosi na jednostavan jezik, dakle, kratke rečenice i izbor reči koji nije zahtevan. Osim toga, dečija književnost treba da bude orijentisana na radnju, odnosno da se ne koncentrira na misli i refleksije, već pre svega na postupke likova. Jednostavnija je za čitanje, a priča se simplifikuje i mnoštvom dijaloga. Kako bi se čitalac mogao lakše uživeti u lik protagoniste, on treba da bude otprilike istog uzrasta. Na kraju, za decu i mlade je lakše da čitaju priče koje im odgovaraju po temi, te su prijateljstvo, rastanak, avantura, porodica, škola, prva iskustva u ljubavi odgovarajuće teme. Međutim, neki *jednostavno* izjednačavaju sa *trivijalno*, odnosno sa *plitko, površno, ne-umetničko*. U ovom značenju se *jednostavno* koristi s omalovažavanjem, a dečija književnost se izjednačava sa trivijalnom. Isto tako, uvek iznova se naglašava da je dečija književnosti bliska jednostavnom, neobrazovanim narodu, što je tačno za veliki broj tekstova dečije književnosti. Uprkos tome, ne treba na osnovu pojedinih primera da se izvode opšti zaključci o ovoj književnosti, jer ima i mnogo tekstova dečije književnosti koji su literarno zahtevni. Kod takvih dela se ističe i zahteva jednostavnost kao odlika vredna hvale, jer se ona ne odnosi na trivijalnost i plitkost, već na sposobnost pisaca da kompleksne, dakle, teške i višeslojne sadržaje učine očiglednim. Upravo zato što je književnost za decu i mlade napisana tako jednostavno i već je deca mogu razumeti, ona je prigodna da približi teške teme i sadržaje. Takva jednostavnost se postiže upotrebom slikovitog jezika, jer se na taj način štedi mnogo reči i čitaoci je shvataju bez teškoća, uglavnom intuitivno. Osim toga, slike u tekstu znače više od onoga što predstavljaju i ukazuju na nešto uopšteno. Važno je, naravno, da su dobro odabrane i predstavljene na odgovarajući način ili će inače promašiti dejstvo. Drugo sredstvo za pojednostavljivanje je stilizovanje teme, svodenje na suštinske crte i pojednostavljivanje. Time što se tekst gradi sa malo pravila, takođe se simplifikuje. To je slučaj kod mnogih dečijih pesama ili pesama za pevanje, kod kojih se ponavljanjem

istog stiha mogu naučiti jezička pravila. Na kraju, jednostavnost se postiže upotrebom izvesnih obrazaca iz drugih žanrova, kao što su, na primer, bajke (Kautt 2012). Očigledno je da ovaj „jednostavan“ stil dečije književnosti ne proizlazi iz neznanja i odsustva talenta pisaca, već je rezultat brižljivog planiranja i uloženog truda radi ostvarivanja kontakta sa „pretpostavljenim čitaocem“ (Opačić 2015: 19), kome je delo i namenjeno.

Svi obrasci, pravila, slike i stilizacija u dečijoj književnosti se lakše razumeju nego u književnosti za odrasle, ali su po svojoj suštini jednako postavljeni. Iz tog razloga jednostavna književnost, ne trivijalna, već literarno zahtevna književnost za decu i mlade, razvija sposobnost dece da uopšteno razumeju i rastumače književnost u njenim osnovnim formama i strukturama. U tom smislu se dečija književnost ne razlikuje od književnosti za odrasle po svojoj suštini, već u stepenu očiglednosti. Otuda ne postoji stil karakterističan samo za književnost za decu i mlade, već svi žanrovi koji se pojavljuju u književnosti za odrasle mogu načelno da budu preuzeti i u književnost za mlade uzraste (Kautt 2012). Kvalitet tekstova ne zavisi od toga kome su ti tekstovi namenjeni nego od talenta njihovih autora, koji jednako varira i u književnosti za odrasle kao i u književnosti za decu.

Budući da ostaje otvoreno pitanje da li je dečija književnost zaista „prava“ književnost ili je upotrebna, zabavna ili didaktička književnost, prvo bi trebalo utvrditi kriterijume kategorizacije teksta sa stanovišta lingvistike teksta, koja se bavi upotrebim vrstama tekstova, zatim sa stanovišta nauke o književnosti, koja se koncentriše prevashodno na umetničke tekstove, kako bi se oni mogli primeniti prilikom analize pojedinih dela, budući da je svaki tekst drugačiji i ima težište na različitim aspektima dečije književnosti (praktična primena, pouka, zabava). U tu svrhu je za potrebe ovog rada odabran tekst *Škola čarobnjaštva* Mihaela Endea.

Škola čarobnjaštva je pripovetka u okviru istoimene Endeove zbirke koja je posthumno objavljena 1999. godine. Iz retroperspektive pripovedača u prvom licu opisano je školovanje brata i sestre u školi čarobnjaštva u Carstvu želja. Pripovedač je odrasla muška osoba, pisac, i lično je prisustvovao pojedinim časovima u školi, a kad bi otišao na neko od svojih putovanja, ispričali bi mu šta se desilo u njegovom odsustvu. Kad se njegovo posmatranje primaklo kraju, profesor Srebro, nastavnik koji je poučavao blizance Mug i Amali, zamolio ga je da u svom „izveštaju“ (Ende 2010: 33) u svojstvu posmatrača nastave opiše samo ono *šta* su deca izvodila, a ne i *kako* su čarala. Na kraju nema eksplicitne pouke, već se priča završava tvrdnjom pripovedača da sâm nije nikada naučio da čara, a i da on i nije iz Carstva želja, pa mu to ne bi ni pošlo za rukom (Ende 2010: 44).

Kratak opis sadržine daje uvid u osnovne karakteristike dela: glavni likovi su deca, tekst je protkan zabavnim, smešnim i poučnim scenama i situacijama, a cela radnja je smeštena u svet mašte. Način pripovedanja treba da doprinese autentičnosti, pripoveda se iz sopstvenog iskustva, iz retrospektive odraslog posmatrača i autora „izveštaja“. Jezik je jednostavan, tekst obiluje dijalozima i brojnim slikovitim izrazima. Prema svim odlikama ova priča spada u dečiju književnost, pri čemu su prisutni elementi upotrebne, poučne i zabavne književnosti.

2. Kategorizacija tekstova

Kategorizacija nepreglednog mnoštva tekstova nije nimalo jednostavna. Tekstovi se u toj meri razlikuju i prema formi, i prema sadržaju, i prema nameni, kao i mestu i vremenu nastanka, da je vrlo teško uspostaviti jedinstvenu kategorizaciju. Osim toga,

polazišta naučnih disciplina koje se bave tekstovima takođe se u velikoj meri razlikuju prema aspektima koje proučavaju i metodama koje koriste, kao i ciljevima istraživanja.

Najšira podela tekstova jeste na poetske i upotrebne, na fiktionalne i nefiktionalne (Schoenke 2010). Fiktionalnim, poetskim tekstovima se bavi nauka o književnosti, dok se nefiktionalnim, odnosno upotrebnim tekstovima bavi lingvistika teksta.

Sa stanovišta tekstualne lingvistike tekstovi se grupišu u različite tipove (nem. *Texttypen*), vrste (nem. *Textsorten*), klase (nem. *Textklassen*), dok teorija žanrova u okviru nauke o književnosti književne tekstove deli na rodove i vrste, odnosno žanrove (nem. *Gattungen*). Najopštiji klasifikacioni odeo u bilo kojoj oblasti znanja predstavlja „kategorija“¹, koja može da označava klasu, najopštiji pojam, vrstu, red, rod, tip (Vujaklija 2006: 398). U nauci se kategorizacija odnosi na pokušaj grupisanja velikog broja elemenata koja imaju ista obeležja (Stangl 2012), te se taj pojam nameće kao nadređeni za sve vrste podela, i klasifikacije i tipologije.

Budući da se dečija književnost svrstava i u jednu i u drugu grupu tekstova, u ovom radu se analizira tekst i sa stanovišta lingvistike, ali i teorije književnosti, tako da „kategorija“, kao najširi pojam obuhvata sve te različite vrste grupisanja tekstova prema njihovim zajedničkim obeležjima. Cilj je da se utvrdi da li tekst *Škola čarobnjaštva* kao predstavnik dečije književnosti spada u upotrebnu, nefiktionalnu, ili poetsku, fiktionalnu vrstu tekstova.

3. Kategorizacija tekstova sa lingvističkog stanovišta

Kad je reč o tekstovima, tekstualna lingvistika razlikuje različite tipove kategorizacija. Klasifikacija tekstova u vrste (nem. *Textsortenklassifizierung*) predstavlja područje lingvistike teksta u kojem se klasifikuju autentični tekstovi, te se može obeležiti kao svakodnevna klasifikacija. Po pravilu je osnovni kriterijum funkcija teksta, te osnivači tekstualne lingvistike, Bogrand i Dresler (Beaugrande/Dressler 1981: 190) prema tome razlikuju deskriptivne, narativne i argumentativne tekstove. Tipologija tekstova (nem. *Texttypologie*) je područje teorije teksta u kojem se istražuju preduslovi i mogućnosti objašnjenja i kriterijumi za klasifikaciju vrste tekstova. Predstavlja polazište za sistematska i teoretski fundirana objašnjenja o funkciji tekstova u komunikaciji (Schoenke 2010). Iako se obe vrste kategorizacije zasnivaju na funkciji teksta, prva polazi od samih tekstova, od pojedinačnog ka opštem (induktivno), a druga od opšteg ka posebnog, od funkcije tekstova ka pojedinim tekstovima (deduktivno).

Ne postoji jedna široko prihvaćena kategorizacija tekstova i taj domen tekstualne lingvistike još uvek nije u dovoljnoj meri razvijen. Zbog nedostatka empirijskih proučavanja u okviru tekstualne tipologije postoje dileme. Metodološki razlozi dodatno doprinose pometnji – neki polaze od klasifikacija tekstova (vrste i klase tekstova), a drugi od teorijski zasnovane kategorije (tipovi tekstova) ka naučnoj klasifikaciji. Isto tako, i

---

1 Temelje joj je postavio Aristotel koji razlikuje deset osnovnih kategorija: bivstvo (celovito, jedno, bez suprotnosti), količinu (deljivo, neprekidno), kakvoću (sposobnosti i stanja), to prema-nečemu (pripada drugom ili se vezuje za njega), gde (mesto), kada (vreme), položaj (npr. stajati, sedeti), posed (imati, npr. obuven, naoružan), tvorenje (delanje, npr. seći, paliti) i trpljenje (npr. biti sečen, sagorevati). Prvo bivstvo je nedeljivo i jedno, celovito (npr. čovek ili konj), i njemu se pripisuju sve druge kategorije, uključujući i drugo bivstvo, odnosno rodove i vrste (Aristotel 2008: 7-34).

kriteriji za tipologije tekstova su se menjali: prvo su bili gramatički, ali se pokazalo da nisu dovoljni, pa su zamenjeni pristupom orijentisanim na komunikaciju (Vater 2001: 157-160). Dakle, potrebno je više empirijskih istraživanja, ujednačenje metodološkog postupka i kriterijuma kategorizacije upotrebnih tekstova.

Upotrebnih tekstovi (nem. *Gebrauchstexte*) se posmatraju u opoziciji prema književnim tekstovima (nem. *literarische Texte*) i definišu se kao društveno normirane kompleksne šeme radnje koje stoje na raspolaganju govornicima nekog jezika. Iako postoji nekoliko kategorizacija (npr. Helbig, Sandig), one se smatraju neadekvatnim upravo zbog heterogenih kriterijuma. Vater ističe da jezički (tekstualno gramatički) kriterijumi nisu dovoljni za klasifikaciju, kao ni čisto funkcionalna podela. Nesistematična klasifikacija koja počiva na slučajnom izboru ne može biti dovoljno pouzdana. On smatra da klasifikacija treba da obuhvata komunikativne funkcije, komunikativne situacije, strukturu teksta i tipične jezičke odlike (Vater 2001: 161-181). Iako je mišljenja da gramatički kriterijumi nisu dovoljni za kategorizaciju, Vater ih ne isključuje, već ih dopunjuje drugim kriterijumima, u prvom redu komunikativnim funkcijama.

Komunikativne funkcije ili funkcije teksta počivaju na teoriji govornih činova² (J. L. Austin, J. R. Searle, D. Wunderlich i dr.) i na nameri pošiljaoca poruke da na neki način deluje na primaoca. Svaki govorni čin sadrži ilokutivni deo, koji označava tip govorne radnje, i propozicioni deo, sadržaj same radnje. Upotrebom različitih jezičkih, odnosno gramatičkih sredstava označava se određeni tip govorne radnje, kao što su eksplicitne performativne formule, tip rečenice (upitna, izjavna, zahtevna), reče, propozicionalni sadržaj. Međutim, svaka radnja je smeštena u određeni kontekst ili situaciju, tako da se uvek moraju uzeti u obzir i indikatori konteksta (Brinker 2005: 88-97). Tekst nije sam sebi svrha, gramatička sredstva se biraju i koriste s određenim razlogom i namenom, te je i stoga funkcija teksta i ključan kriterijum prilikom kategorizacije.

3.1. Tekstualne funkcije

Funkcija teksta se odnosi na komunikativnu nameru pošiljaoca koja se iskazuje u tekstu upotrebom određenih konvencionalno važećih sredstava koji su utvrđeni i obavezujući u komunikativnoj zajednici. Odgovara pojmu ilokutivnog čina i spaja intencionalni i konvencionalni aspekt jezičke radnje. Funkcija teksta ne mora da se poklapa ni sa pravom namerom, „tajnom intencijom“ govornika, kao ni sa dejstvom teksta. Budući da su se njene ranije klasifikacije zasnivale na neadekvatnim kriterijumima, kao što su učestalost jezičkih jedinica i struktura, potrebno je naglasiti da postoje i unartekstualna (pre svega jezička) i vantekstualna (kontekstualna) sredstva koja služe kao indikatori tekstualne funkcije: a) jezičke forme i strukture s kojima se uspostavlja nameravani komunikativni kontakt između pošiljaoca i primaoca, b) jezičke forme i strukture kojima se implicitno ili eksplicitno izražava stav prema sadržini teksta (istinitost, verovatnoća, sigurnost, vrednovanje, interesovanje, psihički stav ...), kao i c) kontekstualni indikatori (situativni, posebno institucionalni okvir teksta) (Brinker 2005: 100-107). Iz tog razloga jezička sredstva nisu dovoljan kriterijum za kategorizaciju tekstova.

---

² Razlikuju se tri tipa govornih činova: lokucija – sama izjava, čin saopštavanja, ilokucija – namera pošiljaoca, perlukucija – dejstvo na primaoca.

Modifikujući Sirlovu (Searle)³ klasifikaciju tekstualnih funkcija, koju kritikuje zbog neujednačenosti kriterijuma, Brinker (2005: 113-130) na osnovu vrste komunikativnog kontakta razlikuje sledeće funkcije teksta:

a. Informativna funkcija

Ima za cilj prenošenje znanja, informisanje o nečemu. Indikuju je eksplicitno performativne formulacije sa glagolima „informisati, saopštiti, javiti, otvoriti, izvestiti, obavestiti, predavati“ i sl. Često se povezuju sa stavom o stepenu sigurnosti, o vrednosti verovatnoće znanja, pa se sadržaj može prikazati kao stvaran, manje ili više verovatan ili nepostojeći. Primeri formulacija su: „znam ..., poznato mi je...“, „situacija je takva da ..., tačno je..., utvrđeno je ...“, „verovatno je..., moguće je..., nije verovatno...“, „nije tačno da ...“. Pouzdanost znanja može se ograničiti na različite načine, na primer, uz navođenje izvora, upotrebom modalnih glagola, modalnih reči („očigledno, možda, verovatno, sigurno ...“) i drugih jezičkih sredstava. Karakteristične vrste tekstova (*Textsorten*) sa ovom funkcijom su „vesti“ (novine, radio, televizija), „izveštaj“ i „opis“, sa različitim podklasama.

Informativna tekstualna funkcija može da ima i „evaluativan“ stav koji je karakterističan za vrste tekstova kao što su „preporuka“, „recenzija“, „pismo čitalaca“ i sl. Jezičke mogućnosti koje upućuju na vrednovanja su pridevi (dobar, loš, iznenađujući, normalan, nažalost, ispravan, pogrešan, pametan, radostan, glup, lak, težak, preteran, interesantan) i predikati (pozdravljati nešto, prosuđivati nešto, biti ponosan na nešto, biti zadovoljan nečim itd.).

b. Apelativna funkcija

Pošiljalac želi da navede recipijenta da zauzme određeni stav prema nekoj stvari (pokušava da utiče na njegovo mišljenje) i/ ili želi da izvrši neku konkretnu radnju (pokušava da utiče na njegovo ponašanje). Karakteristične za ovu vrstu tekstova su performativne formule sa glagolima „zahtevati, naložiti, narediti, moliti, savetovati, preporučiti, pitati, ...“. Najčešći gramatički indikatori apelativne funkcije su rečenica u imperativu (reklame, uputstva), konstrukcije sa infinitivom (uputstva, recepti), upitne rečenice (upitnik, novinski intervju, udžbenik). Međutim, važno je naglasiti da apelativni faktor nije jednoznačan indikator za apelativne funkciju teksta, već je presudna komunikativna funkcija teksta. Tekstovi sa osnovnom apelativnom funkcijom su reklama, propagandni tekst, komentari u novinama, na televiziji i radiju, uputstvo za rad, uputstvo za upotrebu, recept, zakon, molba, zahtev, propoved i sl.

---

³ Prema Sirlovoj klasifikaciji se razlikuju sledeće ilokutivne klase:

a. reprezentativna (asertivna) – prikazati neki sadržaj (tačan ili pogrešan, ispravan ili neispravan), kao npr. u tvrdnjama, predviđanjima, objašnjenjima, dijagnozama, opisima.

b. direktivna – treba podstaći slušaoca da uradi nešto, kao npr. u naredbi, molbi, uputstvu, molitvi, zahtevu, savetu, preporuci, predlogu i sl.

c. komisiivna – govornik se obavezuje na neku buduću radnju, kao u slučaju obećanja, zakletve, pretnje, opklade, ugovora, garancije i sl.

d. ekspresivna – izraz psihičkog stava govornika prema sadržaju iznesenom u poziciji, kao npr. zahvalnica, čestitka, odluka, saučešće, tužba, dobrodošlica, pozdrav i sl.

e. deklarativna – uspešno sprovođenje vodi ka usklađenosti između propozicionalnog sadržaja i stvarnosti, kao npr. u imenovanju, objavi rata, poklonu, objavi, otpuštanju, ekskomunikaciji, venčanju, ostavštini i sl. (Brinker 2005: 109-110).

c. Obligativna funkcija

Pošiljalac se prema recipijentu obavezuje da će izvršiti određenu radnju. Signali za ovu funkciju su performativne formule sa glagolima „obećati, obavezati se, zakleti se, preuzeti, iskazati spremnost, garantovati, jemčiti, kladiti se, ponuditi“ itd.. Obligativna funkcija je usko povezana sa tematskim stavovima voluntativne i intencionalne vrste, npr. „nameravam, imam nameru, planiram, hoću, odlučna sam“ itd. Ukoliko nema jezičko-gramatičkih obligativnih signala, obligativna funkcija proizlazi iz drugih intertekstualnih obeležja, na primer naslova kao što su „garantni list, službena zakletva, ugovor“ i/ili konteksta radnje i situacije. Vrste tekstova sa ovom funkcijom su ugovor, (pismeni) dogovor, garantni list, zakletva, ponuda i sl.

d. Kontaktna funkcija

Pošiljalac želi da stavi do znanja primaocu da je reč o ličnom odnosu, posebno o uspostavljanju i održavanju ličnih kontakata. Signali su performativne formulacije sa glagolima kao što su „zahvaliti, moliti za oproštaj, čestitati, žaliti se, poželeći dobrodošlicu, iskazati saučešće, prokleti“. Uglavnom su povezani sa utvrđenim društvenim povodima i ne radi se o izražavanju osećanja, već o ispunjavanju društvenih očekivanja.

e. Deklarativna funkcija

Pošiljalac poručuje recipijentu da tekst stvara novu realnost, da (uspešno) iskazivanje teksta znači uvođenje određene činjenice u stvarnost. Vrste tekstova sa deklarativnom funkcijom u osnovi su imenovanje, testament, presuda, punomoć, uverenje. To su uglavnom vrste tekstova koje su povezane sa određenim društvenim institucijama.

Navedene funkcije tekstova predstavljaju osnovni kriterijum za kategorizaciju tekstova, te je prvi korak prilikom analize teksta odrediti njegovu dominantnu funkciju, budući da jedan tekst može da ima više funkcija.

3.2. Klasifikacija tekstova (Brinker 2005)

Dok se tradicionalno u kategorizaciji tekstova pravi razlika između vrsta i tipova, Brinker izbegava razlikovanje ova dva termina i govori isključivo o vrstama tekstova. Iako ne diferencira nazive, ipak pravi razliku između klasifikacije tekstova u svakodnevnom jeziku i klasifikacije tekstova u lingvistici.

Brinker termin vrste tekstova (*Textsorten*) koristi u istom značenju kao i klase tekstova (*Textklassen*) i tipovi tekstova (*Texttypen*). Za njega su vrste tekstova kompleksni obrasci jezičke komunikacije koji su nastali u okviru jezičke zajednice u toku istorijsko-društvenog razvoja na osnovu komunikativnih potreba. Konkretni tekst uvek nastaje kao primer određene vrste teksta. Vrste teksta imaju fundamentalno značenje za komunikativnu praksu, ali još uvek ne postoji jedna zatvorena i u sebi usklađena tipologija tekstova u lingvistici teksta. Postavlja se i pitanje koje su odlike centralne za klasifikaciju vrste tekstova.

Za vrste tekstova u svakodnevnom jeziku su se, prema Brinkeru, iskristalisala tri kriterijuma:

1) funkcija teksta – informativna (novost, izveštaj, recenzija ...), apelativna (reklama, komentar, zakon, zahtev ...), obligativna (ugovor, zakletva, zavet, garantni list ...), kontaktna (zahvalnica, saučešće, razglednica ...), deklarativna (testament, imenovanje ...).

2) sadržaj teksta – određeni segment života ili isečak sveta kao što su vremenske prilike, lekar, sport, putovanje i sl.

3) komunikativna situacija – ključne odlike su neposredni ili posredni vremenski i prostorni kontakt (direktni razgovor, telefonski razgovor, pismo) i tehnički mediji (radio, televizija, telefon itd.)

U lingvistici pojam vrste teksta još uvek nije dovoljno razjašnjen i razrađen. Postoji niz začetaka teorije vrste tekstova, ali retko su testirane na širokoj materijalnoj osnovi. Samo nekoliko vrsta tekstova je detaljnije opisano, kao što su vremenski izveštaj, recepti za kuvanje, vesti, horoskop, vic, vrste pisama, oglasi za kontakte. U proučavanju vrste tekstova naučnici polaze sa strukturalnog stanovišta (gramatičke odlike) ili sa komunikativnog stanovišta, sa kojim su ostvareni bolji rezultati.

Sa perspektive teorije delovanja vrste teksta se posmatraju kao konvencionalni obrasci za kompleksne jezičke radnje i opisuju se kao tipične veze kontekstualnih (situativnih), komunikativno-funkcionalnih i strukturalnih (gramatičkih i tematskih) obeležja. Istorijski su se razvili u jezičkoj zajednici, pripadaju svakodnevnom znanju, poseduju normativno dejstvo, olakšavaju komunikaciju time što daju manje ili više utvrđenu orijentaciju za produkciju i recepciju tekstova.

Orijentacioni okvir predstavlja sledeća hijerarhija kriterijuma za diferenciranje vrsta tekstova:

1) tekstualna funkcija,

2) kontekstualni (situativni) kriterijumi, kod kojih se razlikuje

a) forma komunikacije u zavisnosti od toga da li je komunikacija monološka ili dijaloška, prostorno i vremenski posredna ili neposredna, pismena ili usmena (direktni razgovor, telefonski razgovor, radio-emisija, televizijska emisija, pismo, novinski članak/knjiga) i

b) područje delovanja, društveno područje kao što su svakodnevica, svet nauke, prava, umetnosti, religije, privrede, uprave, štampe, politike i sl. Područje delovanja može biti privatno (privatne uloge, privatne osobe), službeno (obavezujuće) ili javno (uz medije).

3) strukturalni kriterijumi,

a) vrsta teme teksta – vremensko fiksiranje prema vremenu govora („temporalna orijentacije“ – pre, za vreme, nakon govora), kao i odnos između pošiljaoca, odnosno recipijenta i teme („lokalna orijentacija“ – tema=pošiljalac, tema=recipijent, tema=van komunikacije),

b) forma razvijanja teme – deskriptivna, narativna, eksplikativna i argumentativna, koja može da se realizuje na različite načine (deskriptivna tema s naglaskom na predmetu teksta ili mišljenju, argumentativni razvoj teme s težištem na emotivno-vrednujućoj ili racionalno-obrazloženoj formi).

Navedeni kriterijumi služe razlikovanju vrsta tekstova, dok se prilikom njihovog opisa uzima u obzir jezičko oblikovanje teksta, sintaksa, leksika i tekstualna koherentnost.

Lingvistički kriterijumi se u velikoj meri poklapaju sa onima koji služe za klasifikaciju tekstova u svakodnevnoj jezičkoj upotrebi, s jedinom razlikom što se u lingvističkoj kategorizaciji pojavljuju i strukturalni kriterijumi, odnosno vrsta teme i forma razvijanja teme teksta. Prilikom kategorizacije teksta *Škola čarobnjaštva* primenjujuće se kriterijumi lingvistike teksta.

3.3. Analiza *Škole čarobnjaštva* sa stanovišta lingvistike teksta

S obzirom na to da se u ovom tekstu očigledno prikazuje fikcionalni svet, postavlja se pitanje da li ga uopšte treba analizirati sa stanovišta lingvistike teksta, čiji su predmeti upotrebnih tekstovi. Međutim, budući da pojedini autori dečijoj književnosti osporavaju umetničku vrednost i čak je svrstavaju u upotrebnu književnost, treba proveriti u kojoj meri to ima osnova.

Prilikom kategorizacije tekstova se u lingvistici teksta izdvajaju sledeći koraci:

- 1) opis funkcije teksta
  - 2) opis forme komunikacije i područja delovanja
  - 3) opis tematskih restrikcija (temporalna i lokalna orijentacija)
  - 4) opis tematskog obrasca (osnovna forma razvijanja teme, vrsta realizacije obrasca)
  - 5) opis jezičkih (leksičkih i sintaksičkih) i nejezičkih sredstava (Brinker 2005: 154)
- Primenjena na *Školu čarobnjaštva*, analiza daje sledeće rezultate:

Kriterijumi	Analiza
Funkcija teksta	informativna
Forma komunikacije područje delovanja	forma komunikacije: vremenska i prostorna odvojenost, pismena (knjiga); područje delovanja: obrazovanje (škola)
Tematska restrikcija	temporalna orijentacija: pre vremena govora lokalna orijentacija: pošiljalac=tema
Tematski obrazac	narativno razvijanje teme
Jezička sredstva	jednostavne rečenice i izbor reči, slikovit stil, koherentnost

Tabela 1: Lingvistička analiza teksta *Škola čarobnjaštva*

Može se zaključiti da je *Škola čarobnjaštva* informativni tekst (izveštaj) o nastavi, iz perspektive i ličnog iskustva pripovedača (posmatrača), namenjen je mladim čitaocima i pisan je jednostavnim i slikovitim jezikom i stilom. *Škola čarobnjaštva*, dakle, ispunjava kriterijume da bude identifikovana kao upotrebnih tekst sa izraženom informativnom i prisutnom apelativnom funkcijom, da nije jednog, ali ključnog uslova koji je svrstava u književne tekstove – fikcionalnost.

4. Kategorizacija književnih tekstova

Dugo pre nego što se tekstualna lingvistika konstituisala kao naučna disciplina, predstavnici određenih područja komunikacije su već uredili tekstove u klase. Tako se, na primer, kod zakonskih akta odavno razlikuju ustav, tužba, presuda i slično, književni tekstovi su podeljeni u žanrove, a pedagoški sistematizovani u udžbeničke tekstove, vežbe, tekstove za slušanje i sl. (Vater 2001: 161-162). Svaka od ovih naučnih disciplina proučava određenu vrstu tekstova i kategorizovala ih je prema svojim internim kriterijumima i za svoje potrebe.

Tekstualna lingvistika još uvek nije izgradila jednu zatvorenu i u sebi usklađenu tipologiju tekstova, u čemu se izdvaja upravo područje literarne komunikacije u okviru

kojeg postoji (Nemačkoj od 18. veka) učenje o literarnim žanrovima, tri književna roda (nem. *Großgattung*): lirika, epika i drama. Na osnovu formalnih i sadržinskih odlika razlikuju se dalje žanrovi u užem smislu (nem. *Genres*), odnosno književne vrste (nem. *Gattungen*), kao što su roman, pripovetka, novela, basna i sl. u području epike; pesma, oda, himna, sonet, balada i sl. u području lirike; tragedija, komedija, poučni komad i sl. u okviru drame. Međutim, čak ni učenje o žanrovima u okviru nauke o književnosti nije neosporno, date definicije uglavnom nisu uopšteno prihvaćene, često su i nejasne, uglavnom nedostaju jednoznačni kriterijumi razgraničavanja. Iako bi opšta tipologija tekstova trebala da obuhvati i književne žanrove, Brinker ih isključuje i ograničava se na ne-literarne, tzv. upotrebne tekstova (nem. *Gebrauchstexte*) (Brinker 2005: 139). Međutim, i književni tekstovi su pre svega tekstovi, stoga ta stroga podela i razdvajanje upotrebni tekstova kao predmeta proučavanja tekstualne lingvistike i književnih tekstova kao predmeta proučavanja nauke o književnosti nije sasvim smisljena, naročito u današnje vreme kad se brišu granice među svim vrstama tekstova. To bi značilo da se kod književnih tekstova ne može govoriti o tekstualnim funkcijama, kontekstualnim i strukturalnim kriterijumima, što nije slučaj. Književni tekst je pre svega *tekst* kao i svaki drugi, te se postavlja pitanje koje su to suštinske odlike ga izdvajaju iz nepreglednog mnoštva tekstova.

4.1. Odlike književnog dela

Roman Jakobson i ruski formalisti su prvi uveli pojam *literarnosti* kao distinktivnog obeležja književnosti, onoga što delo čini literarnim i što treba isključivo da predstavlja predmet nauke o književnosti. Time je teorija književnosti skrenula pažnju sa spoljašnjih činilaca (psihologije, filozofije, biografije i sl.) na ono što je specifičnost književnosti, a to je književni postupak, odnosno način spajanje jezičke građe u umetničku celinu. Književni postupak može biti kompoziciono, pripovedačko, ritmičko, stilsko, retoričko, metričko ili neko drugo stvaralačko sredstvo prema kojem se književno delo razlikuje od upotrebnog teksta. Stav da je istraživanje književnog postupka suštinski zadatak nauke o književnosti danas je prevaziđen (Popović 2010: 407, 562), ali se literarnost i dalje posmatra kao osnovno obeležje svih književnih tekstova prema kojima se oni razlikuju od svakodnevnih tekstova (Schweikle 2007: 445).

Kao osnovna odlika književnosti kao predmeta nauke o književnosti u domenu sadržaja se navodi fikcionalnost. Fikcionalnost se odnosi na specifičnu upotrebu jezika ili formu govora koju odlikuje prividno paradoksalan zahtev za istinitošću, jer se u ovim delima tvrdi da se nešto desilo, ali ne u našoj stvarnosti, već u odnosu na imaginarnu objektivnost nekog sveta o kojem se pripoveda (Schweikle 2007: 240, 445). Književnost pretenduje na to da predočava istinu, ali ne nužno i stvarnost.

Iako na nivou neposrednog dešavanja književni tekstovi nisu stvarni, oni na jednom višem, opštijem nivou prenose uvide u emotivne i misaone svetove ljudi, u psihi likova na jedan prodorniji i dirljiviji način. Fikcionalna dela u svojoj višeznačnosti (polivalentnosti) nude velike mogućnosti tumačenja, slobodu u recepciji, otvorenu mogućnost da se samostalno uspostavljaju veze, razjašnjava tekst, bez obaveza, u igri sa tekстом. Fikcionalnim delima čitaoci pristupaju bez interesa, odnosno žele da uživaju u njima, ali ona za njih nemaju praktičnu vrednost (Corbinea-Hoffmann 2002: 163-166). U tome bi trebalo da bude suštinska razlika između „prave“ i „upotrebne“ književnosti.

Mada ima tekstova sa jasno formulisanom apelativnom funkcijom, na primer, sa određenom političkom ili poučnom tendencijom, ti tekstovi se ipak ubrajaju u književnost – mada ne bespogovrno. Praktična vrednost tekstova nije uvek dovoljna da se nešto „diskvalifikuje“ kao književnost. Spajanjem raznorodnih elemenata nastaju odrednice kao što su upotrebna književnost i didaktička (poučna) književnost, odnosno ostvarenja na granici između fiktionalne i nefiktionalne književnosti.

4.2. Upotrebna književnost

Upotrebna književost je zbirni naziv za različite vrste tekstova kao što su reklame, reportaže, leci, bajalice, crkvene pesme, kalendarske priče, prigodna poezija ili političko-agitatorski tekstovi, kojima je zajednička praktična primenljivost. Upotrebna književnost se razdvaja od „prave“ književnosti koja je navodno bez svrhe, odnosno obavezana samo umetničkim idealima. Jednoznačna razlika ovakve književnosti od upotrebne književnosti na osnovu specifičnih strukturnih obrazaca odnosno književnog postupka nije moguća, naročito otkad autori 20. veka ciljano nastoje da približe oba područja. Termin je uveden tokom šezdesetih godina prošlog veka i markira proširenje polja istraživanja nauke o književnosti (koje je već ranije sprovedeno za antičke i srednjovekovne tekstove), kao i predmeta nastave nemačkog jezika tekstovima koji se nalaze ispod ili s one strane uobičajenog razumevanja književnosti (Schweikle 2007: 264). Proširenjem pojma književnosti autori su prevazišli potrebu za isključivošću i otvorili mogućnost za određeno među-polje između fiktionalnih i nefiktionalnih tekstova.

Više se ne govori samo o klasičnom trojstvu lirike, drame i epike, već se uključuju i druge vrste koje su se dugo smatrale bliske književnosti. U tu grupu spadaju vrste tekstova koje se ne uključuju u usko ograničeni pojam književnosti kao što su pismo i autobiografija, dnevnik, putopis ili traktat. Osim toga, masovna proizvodnja tekstualnih tvorevina i ekspanzija štampe i medija u dvadesetom veku su dodale mnošto novih vrsta tekstova. Granicu između uskog i šireg pojma književnosti predstavlja odnos teksta prema (vanliterarnoj) stvarnosti. Tekstovi kao pismo, autobiografija, putopis, traktat i slično mogu se označiti kao literarni upotrebni tekstovi, odnosno kao tekstovi koji za razliku od poetskih tekstova ne konstituišu sami svoj predmet, već ih primarno određuju svrhe koje se nalaze van njih samih. Upotrebni tekstovi služe stvari o kojoj govore, usmereni su na određeni krug recipijenata i hoće da informišu, pouče, zabave, kritikuju, ubede, nagovore ili agituju (Jeßing; Köhnen 2003: 137).

Zbog jezičkog postupka (*kako* su napisana) ova dela pripadaju književnosti, zbog nefiktionalnosti (*o čemu* govore) i svrhovitosti (*zašto* su napisana) svrstavaju se u upotrebnu književnost. U ovakvim tekstovima preovlađuje apelativna funkcija, budući da je cilj da se kod čitalaca izazove određena reakcija, odnosno izgradi neki stav. Ukoliko autor svojim delom želi isključivo ili pretežno da zabavi čitaoce, bez ikakvih pretenzija na umetničku vrednost dela, reč je o zabavnoj književnosti. Ukoliko je u prvom planu pouka, govori se o didaktičkoj književnosti.

Didaktička književnost je stvorena sa namerom da prenese neko znanje, da u imaginativnom ili fiktivnom obliku prenese moralne, religiozne i filozofske doktrine ili praktične savete, ponekada čak i na račun umetničke vrednosti dela. Razlikuju se od dela koja su u svojoj osnovi imaginativna (mimetička ili predstavljачka), od dela koja

se stvaraju kako bi pružila estetsko zadovoljstvo, ali je granice didaktičke književnosti teško strogo utvrditi, naročito u modernijoj književnosti, s obzirom na to da je prisustvo i stepen naglašenosti doktrine i prevage korisnog naspram umetničkog ponekada stvar subjektivnog doživljaja ili pozicije interpretatora. Osnovna karakteristika didaktičke književnosti nije u formi dela, već u didaktičkoj tendenciji koja je svojstvena i žanrovima kao što su basna, parabola, gnoma, legenda, izreka, epigram, drama sa tezom i veći deo deskriptivne poezije. Otuda se u didaktičku književnost u užem smislu ubrajaju samo ona dela u kojima autor eksplicitno savetuje ili poučava čitaoca (Popović 2010: 137-138), a isključuju se sva ona dela koja samo implicitno ispunjavaju didaktičku funkciju. Didaktička književnost predstavlja svako prenošenje stručnog i orijentacionog znanja ili uputstva za ponašanje, obuhvata sve vrste duhovnog, moralnog, akademskog i empirijskog znanja i ne vezuje sa za neki poseban žanr. Poetološka legitimisanost je oduvek bila kontroverzni predmet diskusije, budući da se didaktičkoj književnost delom odricao poetski dignitet, jer nije ispunjavala Aristotelov kriterijum fikcionalnosti, niti radnje ili podražavanja (Schweikle 2007: 426).

Fikcionalnost, jezički postupak i eksplicitna ili implicitna pouka su kriterijumi prema kojima se razlikuje didaktičko-upotrebna (nefikcionalna) književnost, didaktička književnost u užem smislu (fikcionalnost, eksplicitna pouka) ili u širem smislu (fikcionalnost, implicitna pouka). Budući da književnost za decu može biti i fikcionalna i nefikcionalna, sa implicitnom i eksplicitnom poukom, ona uvek u većoj ili manjoj meri ima dodira sa didaktičkom književnošću.

4.3. Analiza Škole čarobnjaštva sa stanovišta teorije književnosti

S obzirom na fikcionalnost, jezički postupak i dužinu dela, sa stanovišta teorije žanrova, ovo delo se može posmatrati kao pripovetka. Ako se uzme u obzir i tema dela i način pripovedanja, tekst se može odrediti i kao putopis ili putopisni izveštaj – vrsta na granici između književnosti i upotrebnih tekstova.

4.3.1. Putopis ili putopisni izveštaj

Putopisni izveštaj ili putopis (nem. *Reisebericht*) predstavlja posebnu formu autobiografskog pripovedanja, pripovednu prezentaciju iskustava, doživljaja i utisaka sa putovanja, u čijoj osnovi se nalaze realna iskustva autora. Uglavnom se pripoveda u prozi, može da sadrži delove u formi dnevnika ili hronike. Ova vrsta potiče još od antike, prisutna je i u srednjem veku, u opisima osvajanja i geografskih otkrića. U prosvetiteljstvu se znanja o svetu povezuju sa autobiografskim elementima (Gete), zatim se putopis pretvara u naučnu vrstu (A.Humbolt) ili sadrži i društveno-kritičku satiru (Hajne). Sa sve većom politizacijom u vreme Vajmarske Republike, ovaj žanr sve više postaje nova upotrebna vrsta književnosti koja se u kontekstu masovnih medija 20. veka pretvara u reportažu. Putopisni izveštaji često poseduju elemente književne stilizacije ili pre-formulisanja, kao što i putovanje i iskustvo sa svetom mogu da predstavljaju motiv ili centralni strukturalni obrazac pripovednih tekstova (Jeßing; Köhnen 2003: 139-140).

Škola čarobnjaštva pisana je u prozi, u formi izveštaja sa putovanja u Carstvo želja, u koju je pisac došao po pozivu. Pisana je kao autobiografski dokument, predočava

iskustva, doživljaje i utiske pripovedača kao posmatrača. Međutim, u osnovi se ne nalaze njegova realna iskustva, iako su kao takva prikazana, jer je jasno da je reč o jednom fiktivnim svetu. Upravo fikcionalnost narušava koncept putopisa kao upotrebne vrste.

4.3.2. Pripovetka

Pripovetka je, pre svega, kraća epska vrsta, a epika u širem smislu ili pripovedna proza u užem smislu prikazuje individualno ili istorijsko iskustvo pojedinca, pri čemu je predmet individualna fantazija pojedinca (fikcionalnost). Budući da je pripovedanje isto tako svojevrsna jezička radnja, grade se smisao i identitet, predstavlja se određeno iskustvo sveta, koristi jezik koji je blizak svakodnevnom. Pripovedač je fikcija, predmet o kojem se govori, svet o kome se pripoveda, mesta, likovi, sklopovi radnje, takođe su fiktivni, a prenose se različitim formama govora u priči. Literarno pripovedanje se uvek odnosi na nešto što je prošlo, što utiče i na njegovu strukturu. Pripovedačka situacija može da bude auktorijalna, pripovedanje u prvom licu i personalna. U pripovedačkim tekstovima se naizmenično koriste pripovedački govor, govor likova, monolozi, dijalozi i čitavi krugovi razgovora (Jeßing; Köhnen 2003: 119-123).

Škola čarobnjaštva pisana je svakodnevnim jezikom, iz perspektive prvog lica, kao nešto što je pripovedač sam doživeo. Pripoveda se samo ono što je on video i čuo, što je doživeo, bez uvida u unutrašnjost drugih likova. Ovakva forma pripovedanja stvara visoki privid autentičnosti, da je ono što se pripoveda „pravo“ (Jeßing; Köhnen 2003: 122). Pripovedač je lično pozvan u Carstvo želja da napiše izveštaj, da ispriča ono što je video ili što su mu ispričali dok je bio odsutan, tako da je prisutan i pripovedački izveštaj, direktni govor i indirektni govor.

Pripovetka je duža od priče i jedino po tome se međusobno i razlikuju. Priča poseduje radnju, zaplet, rasplet, dijalog, ali su oni slabo razvijeni i podređeni su sažetom pripovedanju. Broj junaka je ograničen, nema njihove detaljne psihološke analize, a društveni milje je predočen tek u naznakama. Obično nema uvoda u zbivanja, na početku se uglavnom naglo iznosi sama situacija koja prethodi klimaksu, a posle njega kreće brz i oštar završetak. U pripovetki se prikazuje jedan ili više događaja, sa svedenim zapletom i naglim raspletom, a semantički i strukturna težnja je usmerena na završetak. Malobrojni junaci su dati u naznakama, ali sa naglašenim tipičnim osobinama. Teme su raznovrsne (Popović 2010: 576, 579-580). Ograničenost obima se reflektuje i na druge aspekte žanra.

U pokušaju diferenciranja pripovetke od novele i kratke priče ističe se odsustvo dramskih događaja (za razliku od novele) ili poente na kraju (za razliku od kratke priče), prikazivanje svakodnevnog umesto neobičnog ili unošenje filozofske refleksije. S obzirom na to da nije lako odrediti je kao žanr, danas se pripovetka najčešće koristi kao zbirni naziv za sve epske forme kraće od romana i epa, a duže od vica ili skice (Schweikle 2007: 208-209).

Škola čarobnjaštva nema dramskih elemenata u tradicionalnom smislu (konflikt), već zaplet koji se nalazi pred kraj priče (nevolja sa opasnim stvorenjem koje su deca stvorila), pripovetka se nekako naglo završava, neodređeno i pomalo otvoreno, uz nagoveštaje pripovedača o budućnosti Mug i Amali. Pripovedanje je sažeto, broj likova se svodi na četiri glavna – pripovedač, Mug, Amali, profesor Srebro – i nekoliko sporednih likova čija imena i karakteristike se ne navode. Nema psihološkog uvida u likove, a milje je tek nagovešten – Carstvo želja je prilično nejasno opisano. Dakle, *Škola čarobnjaštva* ima sve odlike pripovetke.

5. Zaključak

Sa stanovišta tekstualne lingvistike *Škola čarobnjaštva* bi se mogla posmatrati kao upotrebnii tekst sa dominantnom informativnom funkcijom, kao izveštaj o jednoj školi koju je autor posetio na svom putovanju. Iako ovaj tekst nema praktičnu primenljivost – ne daje uputstva kako se čara, niti ima eksplicitnu pouku kao didaktična književnost u užem smislu, implicitna pouka jeste prisutna, jer autor prenosi deci po(r)uku kako moraju čvrsto da veruju u svoje želje da bi ih ostvarila (apelativna funkcija).

Sa stanovišta teorije književnosti, fikcionalnost, višeznačnost (polivalentnost) i slikovitost izraza (jezički postupak), odlike su umetničke književnosti. Svet koji autor opisuje ne postoji niti može da postoji u stvarnosti, tako da tekst sadrži i fantastične, ali i utopijske elemente, jer se prikazuje svet u kojem deca mogu da razvijaju svoje sposobnosti, praktično ih primenjuju i ostvaruju sve svoje želje i potencijal.

ODLIKE UPOTREBNIH TEKSTOVA		ODLIKE LITERARNIH TEKSTOVA	
informativnost	+	fikcionalnost	+
praktična primenljivost	-	polivalentnost	+
pouka	+	slikovitost	+

Tabela 2: Odlike teksta *Škola čarobnjaštva*

Kad se saberu sve odlike teksta, *Škola čarobnjaštva* je, dakle, fikcionalni poučni putopisni izveštaj sa fantastično-utopijskim elementima, hibridna vrsta koja spaja karakteristike i upotrebnih i literarnih tekstova. Međutim, suštinski je reč o književnom delu koje radi privida autentičnosti proprama odlike upotrebne književnosti. Iako nema praktičnu primenljivost, životna primenljivost ne može da mu se ospori – kao ni književnosti uopšte – ona bi trebalo da priprema (mladog) čoveka za život, da neguje njegov duh, maštu, kreativnost i veru u samoga sebe.

Literatura

- Abraham, Ulf; Kepser, Matthis (2006). *Literaturdidaktik Deutsch*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Aristotel (2008). *Analitika I-II*. Beograd: Paideia.
- Brinker, Klaus (2005). *Linguistische Textanalyse: Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Corbineau-Hoffmann, Angelika (2002). *Die Analyse literarischer Texte*. Tübingen; Basel: A. Francke Verlag.
- Ende, Mihael (2010). *Škola čarobnjaštva*. Prev. Spomenka Krajčević; Smiljka Blažin. Novi Sad: Ružno pače; Beograd: Mono i Manjana.
- Hurrelmann, Bettina (2006). „Kinder- und Jugendliteratur im Unterricht“. In: Klaus-Michael Bogdal; Hermann Korte (Hrsg.). *Grundzüge der Literaturdidaktik*. München: dtv. 134-146.
- Jeßing, Benedikt; Köhnen, Ralph (2003). *Einführung in die Neuere deutsche Literaturwissenschaft*. Stuttgart; Weimar: Verlag J. B. Metzner.
- Kautt, Annette (2012). Kinder- und Jugendliteratur. In: Rossipotti-Literaturlexikon, hrsg. von Annette Kautt. URL: http://www.literaturlexikon.de/sachbegriffe/kinder_und_jugendliteratur.html (26.11.2015).

Opačić, Zorana (2015). Pretpostavljeni čitalac (kulturni i ideološki kontekst književnosti za decu). *Inovacije u nastavi*, 28 (4), 18-28.

Popović, Tanja (2010). *Rečnik književnih termina*. Beograd: Logos Art; Edicija.

Schoenke, Eva (2010). 5. Vorlesung: TEXTSORTENKLASSIFIZIERUNG, TEXTTYPOLOGIE. In: *Textlinguistik*. URL: <http://www-user.uni-bremen.de/schoenke/lg-edu/tlgv5.html> (26.11.2015)

Schweikle, Günther u. Irmgard (2007). *Metzler Lexikon Literatur*. Hrsg. v. Dieter Burdorf, Christoph Fasbender, Burkhard Moennighoff. Stuttgart; Weimar: Verlag J. B. Metzler.

Stangl, Werner (2012). Kategorisierung – Kategorienbildung. <http://lexikon.stangl.eu/7003/kategorisierung-kategorienbildung/>(26.08.2015)

Vater, Heinz (2001). *Einführung in die Textlinguistik*. München: Wilhelm Fink Verlag.

Vujaklija, Milan (2006). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta.

Weinkauff, Gina; Glasenapp, Gabriele von (2010). *Kinder- und Jugendliteratur*. Paderborn: Schöningh.

Nikolina Zobenica

THE CATEGORIZATION OF THE TEXT *THE SCHOOL OF MAGIC* BY MICHAEL ENDE

Summary: In effort to organize the unsurveyable amount of texts based on their common features, different text categorizations have come into being, whereby a text function acts as the key criterion. In that process the text linguistics starts deductively, theoretically, when it lists various text types, but also inductively, empirically, when it differentiates among many text sorts. These two categorizations, typology and classification complement each other and can be applied to all kinds of texts, except for literary works. Literature theory, as a specific science discipline has developed its own criteria for text categorization and mostly sorts them into literary genres. However, there are a number of texts which the traditional literary science does not “recognize” as art works, but categorizes them as trivial or functional literature, and denies them the aesthetic value. Thus children literature belongs to one of genres which mostly do not enter the canon and which are not discussed from the aesthetic point of view.

The School of Magic written by Michael Ende (1929-1995), one of the most renowned German authors of children literature in the 20th century, can be identified as a fantastic children story, as a short epic work written for the specific audience (children) and with clearly identified function and purpose (fun and moral), so that it is not supposed to be accounted to art literature, but to functional literature. In this paper the question has been posed if such categorizations and criteria are justified and the analysis has been performed both from the aspect of text linguistics and genre theory in order to test them on *The School of Magic*. The results have shown that in spite of elements of functional texts (informative and appellative function, the moral), the features of literature art (fictionality, polyvalence, figurative language) are prevalent and the author applies the element of the functional literature to create the illusion of authenticity and in order to prepare young people for life, addressing their spirit, imagination and self-confidence.

Key words: categorization, text, children literature, Michael Ende, *The School of Magic*